

Maria SUBI
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Vocabulele *candorii*
în latină și în limbile romanice**

Abstract: (*The Terminology of Candor in Latin and the Romance Languages*) In Latin language, the terms *candor*, *-ōris* and *candīdus* (3) are used to express the concept of "shining white", but also the idea of "purity, innocence, blamelessness". This dual connotation – chromatic as well as moral – can be identified in their Romance language reflexes: *candoare* and *candid* (Romanian); *candeur* and *candide* (French); *candore* and *candido* (Italian); *candor* and *cándido* (Spanish) etc. The literary works of the Romance space offer numerous such examples, the words for candor being well represented in the artistic vocabulary, which exploits stylistically the oscillation between the concrete, physical sense and its figurative counterpart.

Keywords: *shining white, purity, Latin, Romance languages, artistic vocabulary*

Rezumat: În limba latină, termenii *candor*, *-ōris* și *candīdus*(3) sunt utilizați pentru a exprima conceptul de ‘alb strălucitor’, dar și pentru a desemna ideea de ‘puritate, inocență, nevinovăție’. Acest dublu semantism – cromatic și moral deopotrivă – se regăsește și la reflexele lor romanice: *candoare* și *candid* (română); *candeur* și *candide* (franceză); *candore* și *candido* (italiană); *candor* și *cándido* (spaniolă) etc. Operele literare din spațiul romanic ne furnizează numeroase exemple de acest gen, vocabulele din gama *candorii* fiind bine reprezentate în limbajul artistic, ce valorifică stilistic oscilația lor între sensul concret, fizic și cel figurat.

Cuvinte-cheie: *alb strălucitor, puritate, latină, limbile romanice, limbajul artistic*

Conceptul de ‘alb strălucitor’ este exprimat curent în limba latină prin substantivul *candor*, *-ōris* ‘culoare alb-sclipitoare’ și echivalentul său adjectival, *candīdus*(3) ‘alb scânteietor’ (vezi André 1949, 32-33; Ernout, Meillet 2001, 92; cf. Subi 2013, 196, 199). Valorizați pozitiv, în sfera simbolică a albului, termenii dezvoltă, dincolo de înțelesul lor prim, cromatic, și un înțeles figurat, ce ține de planul moral, în a cărui sferă, *candor* înseamnă ‘puritate, nevinovăție’, iar *candīdus*(3) ‘pur, inocent’ (vezi André 1949, 37; Ernout, Meillet 2001, 92):

Candor, in hoc aevo res intermortua paene (Ovidius, *Pontica*, II, 5, 5) „Candoarea ta, această virtute-aproape moartă/ În veacul nostru” (Ovidius [2001], 964); *animae, qualis neque candīdiores/Terra tulit* (Horatius, *Satirae*, I, 5, 41-42) „inimi mai frumoase pământul n-a născut” (Horatius^{II} 1980, 49).

Acest semantism abstract, moral, al cuvintelor latinești se regăsește în mod frecvent și la reflexele lor din limbile romanice, care sunt numeroase (vezi DELLR, 76; Hanganu, Varzari, Negru 2010, 80): putem aminti aici rom. *candoare* ‘curățenie morală; puritate, nevinovăție’ și rom. *candid* ‘plin de candoare, pur, nevinovat’ (DN 1966); fr. *candeur* ‘puritate sufletească, inocență, naivitate’ și fr. *candide* ‘pur, inocent’ (TLFi); it. *candore* ‘inocență, puritate, ingenuitate’ și it. *candido* ‘pur, inocent’ (Treccani); sp. *candor* ‘sinceritate, simplitate, naivitate’ și sp. *cándido* ‘naiv, simplu’ (DLE); ptg. *candor* ‘puritate, inocență’ și ptg. *cândido* ‘ingenuu, pur, inocent’ (DPLP) etc.

În perimetrul limbii franceze, *candide* și *candeur* se asociază cu imaginea virtuților exemplare sau cu vârsta idealurilor adolescentine:

«Cet homme marchait pur loin des sentiers obliques,/ Vêtu de probité *candide* et de lin blanc» (Victor Hugo, *La Légende des siècles, Booz endormi*, 36) „Mergera curat, departe de căi cu strămbăciune./ Înveșmântat în cinste și-n albu-i strai de in” (Victor Hugo, *Legenda secolelor, Somnul lui Booz*, 199); «La grâce, la *candeur*, la naïve innocence/ Ont, depuis ton enfance,/ De tout ce qui peut plaire enrichi ta beauté» (André Chénier, *A Fanny*, 4-6) „Grația, candoarea, inocența naivă ți-au îmbogățit frumusețea, încă din copilăria ta, cu tot ceea ce poate să fie un prilej de încântare” (trad. M. S); «Ô divine Amitié, source des plus doux biens,/ Quand tu veux enflammer la *candide* jeunesse» (Charles-François-Philibert Masson, *Les Helvétiens: en huit chants*, III, 70) „O, prietenie divină, sursa celor mai dulci bunuri, când vrei să aprinzi tinerețea candidă” (trad. M. S); « Oh! le printemps, et sa splendeur,/ L'adolescence et sa *candeur*,/ Le lis, et les roses d'antan!» (Macedonski¹, *Or, j'entendis*, 62) „O, primăvară și a ei splendoare,/ adolescența și a ei candoare./ și crinii, trandafirii de aldat!” (Macedonski¹, *Râdea Satana*, 63).

«L'adolescence et sa *candeur*» sunt întruchipate și de un celebru personaj al lui Voltaire: *Candide*, un tânăr naiv, simplu, bine intenționat, ce se maturizează în cursul unei lungi călătorii, în care se confruntă cu feluritele rele ale epocii sale, fără a-și pierde însă acea «bonté» naturală (vezi André 1949, 37).

Conceptul de ‘puritate, inocență’ este ilustrat, și în italiană, de *candore* și *candido*: *candore verginale*; *candore dell'anima*; *anima candido*; *coscienza candido* (Treccani), iar pe teren românesc, de neologismele *candoare* și *candid* (vezi Tohăneanu 1995, 84-87) – acesta din urmă fiind accentuat *candid* (după etimonul fr. *candide*) sau *cándid* (după etimonul lat. *cándidus*):

„Văd sufletu-ți *candid* prin spațiu cum trece” (Mihai Eminescu, *Mortua est!*, A, 57); „acea *candoare* angelică a zilelor mele de copilă” (Mihai Eminescu, *Amalia*, G, 318); „harul a trecut prin ei/ Virginal, *candid* și holtei./ Dumnezeiește” (Tudor Arghezi, *Har*, 174); „Ochi în *candori* sfioase” (Nicolae Labiș, *Baladă obișnuită*, 408); „în copilul acesta *candid* se tot aprinde conștiința” (Garabet Ibrăileanu, *Adela*, 74); „Eu rămâneam la rându-mi de nezgduit, pisc *candid* și auster de morală...” (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, II, 212); „Dorim trăirii tale podoabele cerești,/ iubirii – neprihana *candorii* îngerești” (Traian Dorz, *O, floare a frumoasei Lucrări*, 35); „Doar sufletul, la fel ca și-altădată/ (Ba

chiar mai mult!), e-o *candidă*, curată/ fântână în amiază” (Eugen Dorcescu, *Thanatica oglindă*, 7, 57).

Dar termenii romanici din registrul candorii prezintă, dincolo de valorile lor figurate, și o valoare cromatică – așa cum rezultă din definițiile lor lexicografice: fr. *candeur* ‘alb strălucitor, foarte curat’; fr. *candide* ‘alb absolut pur’ (TLFi); it. *candore* ‘alb pur’; it. *candido* ‘alb luminos’ (Treccani); sp. *candor* ‘alb foarte intens’; sp. *cándido* ‘alb’ (DLE); ptg. *candor* ‘alb intens’; ptg. *cândido* ‘alb’ (DPLP). În schimb, cele două cuvinte românești: *candid* și *candoare* sunt consemnate doar cu sensul lor figurat în dicționare (vezi DEX [2009], DLRLC, DLRM, MDA, MDN, DELR, CADE, Scriban 1939, Șăineanu 1929) – sensul lor concret, fizic nefiind menționat.

Omisivarea aceasta este regretabilă și absolut paradoxală, câtă vreme nu doar în sfera României, ci și în afara ei sunt înregistrate ambele accepții ale vocabulelor candorii: este suficient să amintim aici engl. *candor* (împrumut latino-roman, definit de Merriam-Webster ca *whiteness*, *brilliance* ‘albeață, strălucire’, iar apoi ca *fairness*, *kindliness* ‘sinceritate, bunătate’) și engl. *candid* (împrumut latino-roman, definit, în același dicționar, ca *white* ‘alb’, iar apoi ca *fair*, *clear*, *pure* ‘cinstit, curat, pur’)¹.

Pe de altă parte, în spațiul autohton, o excepție remarcabilă este reprezentată, totuși, de *Dictionariul limbii române*, al lui Laurian și Massim, care include și înțelesul cromatic primar al binomului lexical. Astfel, potrivit celor doi autori, *candoare* semnifică albeața splendidă, ce ia ochii, *candoarea luminii solare*, iar *candid* înfățișează albul luminos, ilustrat de *candidele stele* sau *candidul soare*, *candizii crini* ori *candidul gât virginal*:

¹ Vezi Merriam-Webster [1993], 325-326. Poate fi menționată aici descrierea lui Dorian Gray, ce întrebuițează sensul moral, figurat, al substantivului *candor*, fără a exclude însă cu totul ideea de strălucire vie și albă – *brilliance*, *whiteness* –, mai cu seamă dacă avem în vedere frecvențele referiri la albeața corporală a tânărului erou: "Yes, he was certainly wonderfully handsome, with his finely-curved scarlet lips, his frank blue eyes, his crisp gold hair. There was something in his face that made one trust him at once. All the *candor* of youth was there, as well as all youth's passionate purity" (Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, 25) „Da, era fără îndoială încântător de frumos, cu buzele lui splendid desenate și roșii ca sângele, cu ochii albaștri și senini, cu părul auriu și ondulat. Avea pe chip ceva care îți câștiga numaidecât încrederea. Puteai citi acolo toată nevinovăția tinereții și întreagă înflăcărata puritate a tinereții” (Wilde 1967, 26). Cf.: "this young Adonis, who looks as if he was made of *ivory* and rose-leaves" (*The Picture of Dorian Gray*, 4-5) „acest tânăr Adonis ce pare alcătuit din fildeș și petale de trandafir” (Wilde 1967, 7); "Time is jealous of you, and wars against your *lilies* and your roses. You will become *sallow*" (*The Picture of Dorian Gray*, 36), Timpul e gelos pe dumneata și duce război crâncen împotriva crinilor și trandafirilor care acum îți slujesc de podoabă. Chipul ți se va gălbeji” (Wilde 1967, 35-36); "He would place his *white* hands beside the coarse bloated hands of the picture, and smile" (*The Picture of Dorian Gray*, 160) „Își așeza mâinile albe alături de mâinile noduroase și umflate de pe pânză, și zâmbea” (Wilde 1967, 189); "He glanced at his own *white* taper fingers" (*The Picture of Dorian Gray*, 216) „Își privi degetele albe și cu unghii ascuțite” (Wilde 1967, 244) etc.

candore ‘albetia splendida, albetia care iese ochii, albeti'a flacurei curate si a luminei: *candorea luminei solare e mai mare de câtu a vericarui astru; candorea nevei, a cristallului, vestimentelor*’ (Laurianu, Massimu 1871, s.v.); **candidu** ‘in cellu mai inaltu gradu *albu*, splendidu albu, albu si luminos sau luciosu de ti iese ochii, in opposetione cu *negru, luciosu negru*, pre candu *albu = albu fora splendore [...]: candidete stelle, candid'a luna, candidulu sore, candidii crini, candidulu eboriu, candidulu guttu allu fetiorei, candidete vestimente alle angerului*’ (Laurianu, Massimu 1871, s.v.).

Revenind la limba latină, descoperim că, în sectorul coloristic, *candor* și *candidus*(3) se scaldă într-o lumină briantă, intensă: *aliud est candidum esse, id est quadam nitenti luce perfusum*, scrie Servius (Servius MDCCCLXXXVII, 282). Desemnat în acest mod, albul descris de cei doi termeni este atât de orbitor, încât strălucirea trece în prim-plan, estompând ideea de culoare: «une blancheur si éblouissante que la sensation colorée s'efface devant la luminosité» (André 1949, 32). De aici, asocierea frecventă a lui *candor* și *candidus*(3) cu scânteierea astrilor:

Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol, / Inrigat adsidue caelum candore recenti (Lucretius, *De rerum natura*, V, 283-284) „Dar tot așa și izvorul bogat de curată lumină, / Soarele, scaldă întruna tot cerul cu proaspete raze” (Lucretius 1981, 187); *omnia convisunt clara loca candida luce* (Lucretius, *De rerum natura*, V, 779) „Plimbă priviri peste locuri scădate în viile raze” (Lucretius 1981, 205); *candida sidera* (Lucretius, *De rerum natura*, V, 1210) „alb strălucitoarele astre” (Lucretius 1981, 220); *nec candida cursus / luna negat* (Vergilius, *Aen.*, VII, 8-9) „Și-o lună albă drumul înlesnește” (Vergilius 1994, 329); *et stellis nebulam spargere candidis* (Horatius, *Carmina*, III, 15, 6) „răspândind un nour negru peste stele luminoase” (Horatius¹ 1980, 217); *Est via sublimis, caelo manifesta sereno; / Lactea nomen habet, candore notabilis ipso* (Ovidius, *Met.*, I, 168-169) „E sus o cale în cer, care-n vreme senină se vede, / Strălucitor de albă fiind: Calea Laptelui” (Ovidius [2001], 269).

Coborând din zările senine în perimetrul terestru, suntem întâmpinați de variate forme peisagistice și elemente aparținând lumii vegetale ori animale, zăgăvite în tonuri la fel de proaspete și sclipitoare:

hic candida populus antro / Imminet (Vergilius, *B.*, IX, 41-42) „Iar plopul, argintatul, / Veghează peștera-mi” (Vergilius 1997, 96); *Candida venit avis* (Vergilius, *G.*, II, 320) „se întoarce pasărea cea albă” (Vergilius 1997, 174); *Quattuor hic [...] equos in gramine vidi / Tondentes campum late, candore nivali* (Vergilius, *Aen.*, III, 537-538) „Aice, răsfirați pe câmp, văzut-am / Păscând în iarbă patru cai, ca neaua / De albi” (Vergilius 1994, 157); *et candida circum / lilia funduntur* (Vergilius, *Aen.*, VI, 708-709) „Și crinii ca zăpada-i împresoară” (Vergilius 1994, 308); *Vides ut alta stet nive candidum / Soracte* (Horatius, *Carmina*, I, 9, 1-2) „Vezi cum se-nalță-n naltul omăt sclipin / Soracte” (Horatius¹ 1980, 87); *autumno candida mala rubent* (Tibullus, III, 4, 34) „Toamna [...] se rumenesc merele albe, în pârg” (Tibullus 1988, 121); *Constitit ante oculos candida vacca meos / Candidior nivibus, tunc cum cecidere recentes* (Ovidius, *Amores*, III, V, 10-11) „Pe dinainte-mi văzui [...] o junică bălană [...] / Alba-i culoare-ntrecea pe-a

zăpezilor proaspăt căzute” (Ovidius [2001], 65); *aut violas aut candida lilia carpit* (Ovidius, *Met.*, V, 392) „Crini albi și cu vioarele-aduna” (Ovidius [2001], 380); *nive candidioribus ambo/ vectabantur equis* (Ovidius, *Met.*, VIII, 373-374) „amândoi arătoși se purtau pe/ Cai mai albi decât zăpada” (Ovidius [2001], 453); *interdum candentia lilia gestet* (Ovidius, *Met.*, XII, 411) „crini albi, lucitori, câteodată/ Poartă” (Ovidius [2001], 558).

Vocabulele candorii sunt utilizate frecvent și în pictura corpului uman, ele reproducând acel alb strălucitor al tenului, ce definea, pentru antici, tipul de frumusețe ideală (vezi André 1949, 327; Pelletier-Michaud 2007, 104-105; cf. Subi 2013, 197-198; Subi^I 2015, 115-117; Subi^{II} 2015, 91-93) – candida frumusețe, elogiată în paginile autorilor latini și reprodușă în tablourile inspirate de aceștia (Fig. 1, 2, 3):

Candidus insuetum miratur limen Olympi [...] Daphnis (Vergilius, *B.*, V, 56-57) „Ca zeii alb la trup, se minunează/ De ale cerului palate, Dafnis...” (Vergilius 1997, 68); *Nerine Galatea [...] Candidior cycnis* (*B.*, VII, 37-38) „O, nereidă Galatea [...] Mai albă decât lebedele albe” (Vergilius 1997, 80); *Cuius ut accensae Dryades candore' puellae/ Miratae solitos destituere choros/ Prolapsum et leviter facili traxere liquore,/ Tum sonitum raptu corpore fecit Hylas* (Propertius, *Elegiae*, I, 20, 45-48) „Însă copile Dryade, încinse de-a sa frumusețe,/ Ele mirate-și lăsau locul în dansul din chor,/ Și,-n lunecare ușoară, îl traseră-n tremur de ape;/ Hylas cu trupul răpit scoase-un țipăt atunci” (Propertius 1992, 61); *Candida candorem roseo suffusa rubore/ Ante fuit; niveo lucet in ore rubor* (Ovidius, *Amores*, III, 3, 5-6) „Trandafirii rumenelii i-nfloreau pe obraji altădată:/ Îi rumenesc și acum dalbii obraji ca de nea” (Ovidius [2001], 62); *Adstupet ipse sibi vultuque inmotus eodem/ Haeret, ut e Pario formatum marmore signum;/ Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus/ Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines/ Inpubesque genas et eburnea colla decusque/ Oris et in niveo mixtum candore ruborem/ Cunctaque miratur, quibus est mirabilis ipse* (Ovidius, *Met.*, III, 418-424) „Prins de mirare în fața lui însuși, stă fără să-și miște/ Trupul sau chipul, de pare statuie din piatră de Paros./ Stă și privește, lungit, ochii săi stele gemene, părul/ Vrednic de Bacchus și vrednic de-al lui Apolo și fața/ Smeadă și gâtul de fildeș și farmecul gurii și albul,/ Rumen pe-obraji; îndrăgea tot ce alții la el îndrăgiră” (Ovidius [2001], 331); *Candidior folio nivei Galatea ligustri* (Ovidius, *Met.*, XIII, 789) „O, tu ești, Galatea, mai albă/ Decât petala mălinului” (Ovidius [2001], 589); *Iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum candor intra auri gracile vinculum positus: Parium marmor extinxerat* (Petronius, CXXVI) „Bărbia, gâtul, brațele, picioarele, albe ca neaua și prinse în brățări gingașe de aur, toate făceau să pălească strălucirea marmorei de Paros” (Petronius 1991, 217); *Quaedam me cupit, – invidet, Procille! –/ Loto candidior puella cycno/ Argento, nive, lilio, ligustro* (Martialis, I, 115, 1-3) „Mă dorește o copilă – pizmuieste-mă, Procillus! – mai albă decât nufărul sau lebăda, decât argintul sau zăpada, decât crinul sau floarea de mălin” (trad. M. S.); *Super has introcessit alia, visendo decore praepollens, gratia coloris ambrosei designans Venerem, qualis fuit Venus, cum fuit*

¹ Utilizat în descrierea chipeșului Hylas, cel răpit de naiade (Fig. 1, 2), substantivul *candore* (*candor*, -ōris) oscilează aici între două accepții: ‘culoare alb-sclipitoare’ și ‘frumusețe’ – oscilația aceasta semantică fiind valorificată stilistic în perimetrul poeziei.

*virgo [...]. Ipse autem color deae diversus in speciem, corpus candidum, quod caleo demeat, amictus caeruleus, quod mari remeat*¹ (Apuleius, *Met.*, X, 31) „Apoi apăru o a treia, de o frumusețe răpitoare. Grația-i fără pereche și via strălucire a divinilor ei obraji o arăta a fi Venus, așa cum trebuie să fi fost când era fecioară [...]. Două culori izbeau mai întâi ochii la vederea zeiței: albimea strălucitoare a corpului, pentru că ea se cobora din înălțimile cerului, și azurul veșmintelor, pentru că ieșea din adâncurile mării” (Apuleius 2008, 180).

Și în spațiul României descoperim multiple cromatizări în albul strălucitor, desemnat prin terminologia candorii. Astfel, în perimetrul limbii franceze, *candeur* și *candide* caracterizează diferite elemente aparținând universului sensibil, fie că vorbim de coloritul mineral, animal, floral sau de coloritul luminii, al spumei marine etc:

«Certaines pierres d’agate et autres, qui estoient *candides* sur la partie superieure, et tenebreuses en la partie inferieure» (Bernard Palissy, 362) „Unele pietre de agată și altele, ce sunt alb-translucide în partea de sus și întunecate în partea de jos” (trad. M. S.); «Desquelles cendres l’on pourra faire du verre qui sera transparent et *candide*» (Bernard Palissy, 407) „Din cenușă se va putea face sticla, ce va fi transparentă și strălucitoare” (trad. M. S.); «C’est trop peu d’être blanc, le lis était *candide*;/ Rien n’avait de souillure et rien n’avait de ride» (Victor Hugo, *La Légende des siècles, Le Sacre de la femme*, 8) „Mai alb ca toate, crinul se desfoia candid;/ Nimic n-avea o pată, nimic n-avea un rid” (Victor Hugo, *Legenda secolelor, Încununarea femeii*, 192); «Les dociles troupeaux, qu’un enfant mène paître, Répandront sur les champs leur paisible *candeur*» (Anna de Noailles, *Le Cœur innombrable*, 1901, 62, TLFi) „Turmele liniștite, pe care un copil le mână la păscut, vor răspândi pe câmp albul lor tihnit” (*Inima fără nume*, trad. M. S.); «*Candeur* de l’aube» (Bernanos, *L’Imposture*, 1927, 326, TLFi) „Alba strălucire a zorilor” (trad. M. S.); «il préfère garder la *candeur* brillante ou mate du marbre» (*Michel-Ange. Débuts et premiers chefs-d’œuvre*) „el preferă să păstreze albul strălucitor sau mat al marmurei” (trad. M. S.); «gardant/ Par un doigt simple, afin que sa *candeur* de plume/ Se teignît à l’émou de sa sœur qui s’allume./ La petite, naïve et ne rougissant pas» (Stéphane Mallarmé, *L’Après-Midi d’un Faune*) „prudent/ Ținând de-un deget numai ca alba lui candoare// S-o coloreze-ai sorei fiori dogoritoare,/ Mezina, cea naivă și neroșind deloc” (Mallarmé, *După-amiaza unui faun*, 69-70); «l’onde/ Au cap tonne, immolant un monstre de *candeur*./ Et vient des hautes mers vomir la profondeur» (Paul Valéry, *La jeune Parque*) „o undă/ Detună-n cap, un monstru-al candorilor jertfind./ Și vine să vomite al mării-n clocot grind” (Valéry, *Tânăra Parcă*, 95); «E blanc [...]; E, *candeur* des vapeurs et des tentes./ Lances des glaciers fiers, rois blancs, frissons d’ombelles» (Arthur Rimbaud, *Voyelles*) „E alb [...]; E, pânză, abur candid, umbelă-nfirotată./ Lânci de ghețari hieratici, și spițe de-un alb pur” (Rimbaud, *Vocale*, 92); «Et pervers, son penser, monte par petits bonds/ Vers la *candeur* de fleur, blanche gloire d’alcôve»

¹ Cele două culori – alb și albastru –, amintite de Apuleius în această descriere a lui Venus, sunt prezente și în tabloul lui Alexandre Cabanel (**Fig. 3**), care, însă, asociază albeața corporală a zeiței (*corpus candidum*) cu azurul cerului și al mării, iar nu cu azurul veșmintelor, *amictus caeruleus* la Apuleius (*Met.*, X, 31).

(Macedonski¹, *Le Faune*, 36) „și gândul lui pervers urcă spre paradis:/ candoare de-albă floare, crescută în alcov” (Macedonski¹, *Faunul*, 37).

În chip similar, în italiană, *candore* și *candido* se raportează la ideea de strălucire, delimitându-se de albul obișnuit: "albo, bianco pallido; *candido*, bianco lucido" (N. Tommaseo, apud André 1949, 33). În consecință, cei doi termeni sunt întrebuințați frecvent cu referire la tot ce luminează sau sclipește – de la aștri până la pietre și metale prețioase, armură etc.:

"noi veggiamo pure i puri colori, i lumi, una voce, un fulgore d'oro, il *candore* dello ariento" (Marsilio Ficino, 2-66) „vedem și culori pure, lumini, o voce, o strălucire de aur, albul argintului” (trad. M. S.); "*candido* volto de le stelle" (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 324, 4) „strălucitorul chip al stelelor” (trad. M. S.); "La rugiada del ciel su le sue spoglie / cade, che parean cenere al colore, / e si l'asperge che 'l pallor ne toglie/ e induce in esse un lucido *candore* [...].// Il bel *candor* della mutata vesta/ Egli medesimo riguardando ammira" (Torquato Tasso, *Gerusalemme liberata*, c. 18, 16-17) „Căzându-i roua soarelui pe straie/ Atât de cenușii mai înainte,/ I le schimbă deodată în văpaie,/ Văpaie albă, ce sclipea fierbinte [...].// Uimit privi Rinaldo al armurii/ Alb neobișnuit, strălucitor” (Tasso 1969, 232); "crepuscoli a sera di gemmeo *candore* fulgenti" (Giosuè Carducci, *Odi barbare*, I, *Roma*, 23) „amurgurile de seară, strălucind cu albe scânteieri de pietre prețioase” (trad. M. S.); "il cielo balenava frequente; e i baleni parevano vermigli nel quieto *candore* della luna" (Gabriele d'Annunzio, IV, 1, 872) „cerul fulgeră des; iar fulgerele păreau rubinii în albul liniștit al lunii” (trad. M. S.).

Cel mai adesea însă, *candore* și *candido* servesc la descrierea frumuseții feminine – temă care se leagă strâns, în limbajul poeziei italiene, de tema erosului. Astfel, «la peinture de l'amour» (André 1949, 324) se întrepătrunde cu «la peinture du corps» (André 1949, 325), a cărui splendoare se nutrește din acel alb dominant, care este al mâinilor, al feței, al gâtului, al pieptului și al întregului trup (vezi André 1949, 323-325) și care se regăsește în „idealul de frumusețe al Renașterii” (Cosma [2012], 111)¹:

"e svelte e destre e spedite le braccia/ aveva, e lunga e *candida* la mana,/ da potere sbarrar ben l'arco a caccia,/ tanto che in questo somiglia Diana" (Luigi Pulci, *Morgante*, XV, 100) „și svelte, iscusite și iuți brațe/ avea și lungă și dalbă mâna,/ să poată-ntinde bine arcu' la vânat./ de-i semăna în toate lui Diana” (Cosma [2012], 160-161); "Angelica a costei già non somiglia,/ Che era assai più gentile e delicata:/ *Candido* ha il viso e la bocca vermiglia" (Matteo Maria Boiardo, *Orlando innamorato*, I, 27, 60) „Angelica aceleia nu-i seamănă./ Căci era mult mai gentilă și mai delicată:/ Dalbă-i este fața iar gura-i de carmin” (Cosma [2012], 230); "Creduto avria che fosse statua finta/ o d'alabastro o d'altri marmi illustri [...];/ se non vedea la lacrima distinta/ tra fresche rose

¹ Iulia Cosma urmărește acest ideal de frumusețe în cele trei mari poeme cavaleresti ale Renașterii italiene: *Morgante*, de Luigi Pulci; *Orlando Innamorato*, de Matteo Maria Boiardo și *Orlando Furioso*, de Ludovico Ariosto (vezi Cosma [2012], *passim*).

e *candidi* ligustri”¹ (Ludovico Ariosto, *Orlando furioso*, X, 96) „Ar fi crezut că-i o statuie făurită/ din alabastru sau din marmură prea fină [...] de nu-i vedea prea bine lacrima printre fragede roze și candizi crini” (Cosma [2012], 279); "Tra 'l bianco mento e 'l bel *candido* petto/ palptar veggio si tepida neve"² (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 18, 1-2) „Între bărbia albă și frumosul piept alb/ văd palpitând zăpada caldă” (trad. M. S.); "in *candida* fronte è il biondo crine" (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 141, 12) „Pe chipu-i alb, cosițele sunt blonde” (trad. M. S.); "Eran velati i crespi e biondi crini,/ e 'l bel vermiglio e *candido* colore,/ e la bocca che spira un dolce odore/ fra perle orientali e fra rubini"³ (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 187, 1-4) „Pletele unduioase și bălaie erau învelite;/ este frumoasă rumeneala și culoarea albă,/ și gura care respiră un miros dulce/ între adevărate perle și rubine” (trad. M. S.); "Del più bel marmo che nascesse in monte,/ *candido* si ch'ogni bianchezza eccede,/ sorge una vaga Torricella"⁴ (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 973, 1-3) „Din cea mai frumoasă marmură care s-a născut în munte,/ de un alb pur, care depășește orice alb,/ se înalță grațioasă o mică Turlă, Torricella” (trad. M. S.); "ne bianchezza terrena,/ come il vostro *candore*" (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 1278, 10-11) „niciun alb pământesc/ nu e ca și candoarea ta” (trad. M. S.); "e nel *candido* petto a poco a poco/ tutta foco si fé, ma casto foco" (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 1331, 10-11) „Și în pieptul alb, puțin câte puțin,/ se iscă un foc, dar un foc cast” (trad. M. S.); "Ei nuota a voi, o *candide* sirene/ da i verdissimi e grandi occhi spietati" (Gabriele d'Annunzio, *Canto novo*, IV, I, 9-10) „Spre voi înnoată, candide sirene/ Cu ochii mari, verzui și fără milă” (D'Annunzio, *Himere*, 160).

Gama candorii este la fel de bogată și variată în poezia de limbă spaniolă, care evocă deopotrivă splendoarea luminii astrale, proștețimea vegetală sau dalba frumusețe feminină:

"El esquilón repite siempre su misma nota// de grillo de las *cándidas* églogas matutinas" (Julio Herrera y Reissig, *El despertar*) „Clopotul repetă mereu același sunet// al greierului din albele idile matinale” (*Deșteptarea*, trad. M. S.); "La luna nieva un *candor* sereno/ y el lago se recoge con lácteo escalofrío" (Julio Herrera y Reissig, *La velada*) „Luna cerne o lumină senină,/ iar lacul freamătă alb ca laptele” (*Seara*, trad. M. S.); "el *candor* vence al desorden de la noche" (Juan Gelman, *La Victoria*) „alba strălucire învinge tulburarea nopții” (*Victoria*, trad. M. S.); "Floreció, con la lluvia, en los jardines,/ El *cándido* jazmín de primavera" (Leopoldo Lugones, *La noche pura*) „A înflorit, cu ploaia, în grădini,/ Alba iasomie de primăvară” (*Noaptea senină*, trad. M. S.); "Brillaban en sus sienas todavía/ Del virginal *candor* las azucenas,/ Y el dardo agudo de letales penas/ Su tierno y casto corazón no hería" (Francisco Sosa Escalante, *En el sepulcro de una joven*) „Încă străluceau pe tâmpelile sale/ Crinii de un alb feciorelnic/ Și

¹ Este o „imagine tradițională pentru chip, care îmbină într-un oval culoarea «trandafirului și a crinului»” (Vigarello [2006], 23).

² Aluzie la gâtul alb ca zăpada, căci poemul poartă titlul: *Loda la gola de la sua donna* „Laudă gâtul doamnei sale”.

³ Integrate contextual, "perle orientale" și "rubini" constituie metafore prețioase pentru „perlele” dinților și „rubinul” buzelor.

⁴ Poetul recurge la imaginea metaforică a unei turle (it. *torricella*), pentru a o reprezenta pe Barbara Torricella, din Parma: albul marmorean al construcției sugerează, aici, albul tenului feminin.

săgeata ascuțită a întristărilor de moarte/ Nu-i îndurera inima fragedă și curată” (*La mormântul unei tinere*, trad. M. S.); “¿Dónde están tus leyendas, tus baladas de ensueño?/ ¿Dónde tu metafísica enrevesada y honda?/ ¿Dónde tus Margaritas de *candor* lugareño,/ de pupilas azules y cabellera blanca?” (Emilio Bobadilla, *La Alemania de ayer y de hoy*) „Unde sunt legendele, baladele tale de vis?/ Unde e metafizica ta complexă și profundă?/ Unde sunt Margaretele tale, cu pielea lor albă,/ cu ochii lor albaștri și părul blond?” (*Germania de ieri și de azi*, trad. M. S.); “Nada te falta para ser querida;/ Hermosura, *candor*, juventud, nada:/ ¡Ay! ¡quién al mármol de que estás formada/ Llevar pudiera el fuego de la vida!” (Manuel del Palacio, *La Venus de Médicis*) „Nu ai nevoie de nimic pentru a fi iubită;/ Frumusețe, albeață, tinerețe, nimic nu-ți lipsește;/ Vai! Cum ar putea marmura din care ești făurită/ Să simtă focul vieții!?” (*Venus de Medici*, trad. M. S.); “El viejo Rey de la Isla de Oro/ poseía/ un rubio y *cándido* tesoro/ – luz y ambrosia –// Y ese divino tesoro era/ una hija linda;/ celosa estaba la Primavera/ de la Princesa Rosalinda.// Mil Príncipes iban a verla/ y enloquecían/ apenas su faz color de perla/ rosa veían...” (Medardo Ángel Silva, *Un cuento*) „Bătrânul rege al Insulei de Aur/ avea/ o comoară albă și bălaie/ – lumină și bucurie –// Iar acea divină comoară era/ o fiică dragălașă:/ prințesa Rosalinda,/ pe care Primăvara era geloasă.// Mii de prinți veneau să o vadă/ și înnebuneau/ doar văzându-i/ chipul ei perlat și trandafiri...” (*O poveste*, trad. M. S.).

Și în spațiul românesc, cele două neologisme latino-romanice – *candoare* și *candid* – își recuperează uneori semnificația cromatică pe care o aveau în limba latină. Un prim exemplu de acest gen ne este oferit de profesorul G. I. Tohăneanu, ce restituie *candorii* identitatea sa coloristică primară, atunci când, traducând *Eneida* vergiliană, evocă insula „Paros,/ Cea strălucind de-a marmorei *candoare*”¹ (Vergilius 1994, 135) – aluzie la celebra marmură de Paros, apreciată în antichitate pentru perfecțiunea și albeața sa scilpitoare, calități ce o transformau în cea mai de preț varietate de marmură, „simbol al *candorii*, al strălucirii, al frumuseții statuare și nepieritoare” (Tohăneanu 1965, 186).

Tot astfel, profesorul timișorean, abordând etimologic numele unui produs cosmetic bine cunoscut – este vorba de *Nivea* –, menționează „*candoarea*” lui... cromatică”:

Așadar: în latină *nivea* (cu accentul pe prima silabă, *ni-*) este un adjectiv însemnând „de zăpadă”, „ca zăpada”. Ca determinant pentru un produs cosmetic, *nivea* trimite, fără ocolișuri, la „*candoarea*” lui... cromatică (Tohăneanu 1995, 195).

La rândul său, Florica Bechet amintește „strălucirea *candidă* a mamei” într-un articol ce abordează cromatică limbii române:

Este bine cunoscut faptul că statuile și monumentele antice nu luau ochii cu strălucirea *candidă* a mamei, nu mângâiau privirea cu lumina caldă a pietrei, ci erau colorate, afișând o cromatică adesea chiar stridentă (Bechet 2013, 14).

¹ În latină, *niveamque Paron* (*Aen.*, III, 126) „Paros, cea albă ca zăpada”.

Un statut de cromonim are adjectivul *candid* și în diverse creații literare românești, unde apare pentru a evoca, asemenea latinescului *candidus*(3), palida lumină selenară sau alba strălucire a zăpezii, menită a concretiza abstracțiunea unui vis sau a crea efectul unui contrapunct expresiv:

„Luna, izbutind în sfârșit să urce Ceahlăul dinspre Buhanița, apăru *candidă* și sinistră între două stânci” (Garabet Ibrăileanu, *Adela*, 126); „Și iarăși donquichottescul vis pierdut al procesului formidabil mă umilește din înălțimea inaccesibilă și *candidă* a purității lui de zăpadă pe vârful de munte” (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, I, 189); „Sunt bucuroși că astăzi a nins întâi și-ntâi,/ Că azi întâia oară sunt drept precum o spadă,/ Că îmi mângâie fruntea întâiul tău călcâi,/ Că-s negru în pustia *candidă* de zăpadă” (Nicolae Labiș, *Umanism*, 169).

Raportată opozitiv, în ultimul exemplu, la adjectivul *negru*, „pustia *candidă* de zăpadă” își sporește forța de sugestie, contrastul *alb/negru* constituind, fără îndoială, un contrast cu mare impact vizual.

Aceeași tentă cromatică este exploatată și de George Călinescu, în cuprinsul unor comentarii arhitectonice inedite:

„Climatul nostru reclamă var, pe un zid zdravăn, gros, fără fisură. Ia privește ce *candoare*, ce naivitate! Ioanide târî un fotoliu și se instalează în fața unui perete, demonstrativ. Am să fac, vesti el, niște odăi pavate cu piatră, cu tavan în grinzi de stejar și blâni de brad, cu ferestre în chenar de granit, pereți vâruți. N-am să pun nimic în ele, decât câte un divan acoperit cu cit, ca în casele boierești. Toată Africa de Nord consacră calciul plin de *candoare* sorbind arșița soarelui. Fantome albe și umbre negre!” (*Bietul Ioanide*, I, 49-50); „Un zid înalt, alb, cu muchie de olane, ascundea curtea și se oprea în flancul casei, care avea la stradă o ușă de stejar și o fereastră [...]. Deasupra ușii era aplicată o falsă pisanie de piatră brodată, contrastând cu *candoarea* zidului” (*Bietul Ioanide*, I, 61).

Mult mai frecvent însă, în limbajul artistic, cele două neologisme din aria candorii desemnează albul proaspăt, vegetal:

„zarzării, fără de frunze, numai flori albe, au înflorit deplin. O emoție – ca frica unei sărutări sau amintirea ei – le dă o umbră trandafirică pe obrajii albi. Zâmbesc. Râd. N-au frunze. Verdele nu se presimte. Alb pur, în stranele trunchiurilor. *Candoare* luminoasă” (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, III, 262); „Și noaptea era de april! Înfloriseră atîția zarzări peste noapte, că parfumul lor de sărutări de fete tinere părea al lunii pline, primăvăratec albă în noaptea străvezie. Înfloreau mereu alți zarzări, fetițele mirese ale primăverii, cu *candoarea* lor de muguri rozi și flori albe” (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, IV, 412); „Iată, azi-noapte, prin geamul deschis,/ Cireșul mi-a-ntins o-nflorire *candidă*./ Iată, și-or prinde pe umeri, curând,/ Toți pomii o alt-aromată hlamidă” (Nicolae Labiș, *Cântec în doi*, 363); „Aud ce spune firul ierbii, și văd un cer de aripi plin,/ M-așez privind în clarul lunii sub transparența atmosferei/ Și-n aeru-mbătut de roze sfidez atingerea durerii/ Cu cântece nălucitoare cum sunt *candorile* de crin” (Macedonski^{II}, *Noaptea de*

mai, 101); „Mai: barca ce se duce pe undele tăcute,/ Și clarul dimineții, și veseli lopătari,/ Și luni ce sparg văzduhul pe-azururi renăscute,/ Și bălți de-argint, și trestii, și *candizi* nenufari” (Macedonski^{II}, *Mai*, 171); „Prin văpaia azurie, ca scânteii din ochi de bard,/ Nuferi *candizi*, viorele, flori albastre de cicoare,/ Fulgerări de luciole, – giuvaiere mișcătoare, – / Joacă-n raza luminoasă a electricului fard” (Macedonski^{II}, *Lewki*, 184); „De unde ai în tine pământule strămoș/ lumină-atât de albă și sânge-atât de roș/ cât pui în crinii *candizi* și-n trandafirii-aprinși?” (Traian Dorz, *De unde ai în tine?*, 111).

Atenția ne este atrasă, *hic et nunc*, de belșugul de culoare din aceste tablouri, compuse din „flori *albe*”; „o umbră *trandafir* pe obraji *albi*”; „Verdele” și „*Alb pur*”; „parfumul [...] *lunii* pline, primăvăratec *albă* în noaptea *străvezie*”; „muguri *rozi* și flori *albe*”; „un cer”; „clarul *lunii*”; „*roze*”; „*candorile* de *crin*”; „*azururi* renăscute”; „bălți de-argint”; „*candizi* nenufari”; „văpaia *azurie*”; „scânteii”; „Nuferi *candizi*, *viorele*, flori *albastre* de *cicoare*” etc. Toată această bogăție de tonuri și nuanțe, precum și contrastul ce se stabilește, la Traian Dorz, între lumina „atât de *albă*” sau „crinii *candizi*” și sângele „atât de *roș*”, asociat cu „*trandafirii-aprinși*”, sugerează un sens preponderent cromatic pentru substantivul *candoare* și epitetul *candizi*: „*Candoare* luminoasă”; „*candoarea* lor de muguri”; „*candizi nenufari*”; „Nuferi *candizi*”; „crinii *candizi*”. Se pune însă întrebarea dacă un poet autodidact ca Traian Dorz a cunoscut sensul cromatic inițial al etimonului latin: Florina Băcilă, care s-a ocupat îndeaproape de studiul operei dorziene, neagă această posibilitate, dar consideră că e cu puțință ca intuiția artistică să fi înlesnit pătrunderea scriitorului în profunzimile limbii române și să-l fi condus „la obârșie, la izvor” – izvorul latin, ce cromatizează în alb (într-o „lumină-atât de *albă*”) „crinii *candizi*”¹. Pe de altă parte, trebuie menționat că, atât în cazul lui Dorz, cât și în cazul celorlalți autori citați (Ionel Teodoreanu, Labiș, Macedonski), accepția figurată nu este exclusă cu totul, ci palpită subteran în cuprinsul pasajelor, a căror expresivitate aparte se nutrește dintr-o atare ambiguitate semantică, extrem de benefică pentru „fermecul” poetic al textelor: „*Candoare* luminoasă” = „*albeață*, *puritate* luminoasă”; „*candoarea* lor de muguri” = „*albul*, *inocența* lor de muguri”; „*candizi* nenufari” = „*albi*, *neprihăniți* nenufari”; „Nuferi *candizi*” = „Nuferi *albi*, *puri*”; „crinii *candizi*” = „crinii *albi*, *puri*, *inocenți*”.

Bine reprezentată este terminologia candorii și în zugrăvirea frumuseților suave, cu pielea albă și părul blond, evocate adesea de elegiacii latini. Ca atare, traducând creațiile acestora, latinistul clujean Vasile Sav recurge la semnificația cromatică a cuvântului *candoare*, ce se delimitează contextual de „o ștearsă culoare” (*informis [...]* *color*) sau de o „brună” culoare (*fuscam*):

Effice ne macies pallentes occupet artus,/ Neu notet informis candida membra color
(Tibullus, III, 10, 5-6) „Fă ca să nu-i veștejească o ștearsă culoare *candoarea*,/ Nici

¹ Tot Florinei Băcilă îi datorez o informație valoroasă, referitoare la florile preferate ale poetului, care au fost cele evocate în această terțină: crinii albi (simbolul purității, al neprihănirii) și trandafirii roșii (simbol al sângelui hristic sau al focului dragostei divine etc.).

slăbiciunea să nu-i macine palidul trup!” (*Tibullus* 1988, 149); *Vidistis pleno teneram candore puellam./ Vidistis fuscam, ducit uterque color* (Propertius, II, 25, 41-42) „Dacă vedeți o copilă gingașă, în plină *candoare*./ Sau una brună vedeți, două culori vă răpun” (Propertius 1992, 115).

Demne de remarcat, într-un asemenea cadru, sunt și observațiile lui George Călinescu pe marginea unor fragmente din poezia lui Mihai Eminescu, fragmente ce ne oferă o imagine plastică pentru „anatomia femeii ideale”, cum o numește criticul (Călinescu 1976, 235):

„De vrei ca toată lumea nebună să o faci,/ În catifea, copilă, în negru să te-mbraci –/
Ca marmura de albă cu fața ta răsari,/ În bolțile sub frunte lumină ochii mari/ Și părul blond în caier și *umeri de zăpadă* –/ În negru, gură-dulce, frumos o să-ți mai șadă!” (*Icoană și privaz*, P, 336); „Îndură-te și lasă privirea-mi s-o consol/ *La alba strălucire* a gâtului tău gol” (*Apari să dai lumină*, P, 498).

Pornind de la aceste versuri, comentatorul vorbește despre „*candoarea* corporală” (Călinescu 1976, 236) sau despre „*candoarea* zăpezoasă” a femeii eminesciene – ce este pusă în contrast cu veșmintele „întunecate” (Călinescu 1976, 237):

„dăm în opera lui Eminescu de femei [...] albe ca zăpada sau ca marmura, cu brațele *candide* și reci, cu trupul plin și statuar, niște «statui vii»” (Călinescu 1976, 235); „Eminescu are o cutremurare deosebită de carnea palidă, un spasm de *candoare*, care devine violent când suprafața goliciunii e întinsă” (Călinescu 1976, 235); „Pupila lui Eminescu capătă pentru *candoarea* corporală o acuitate rară” (Călinescu 1976, 236); „Uneori înfiorarea de *candoare* se naște la poet prin vederea numai a mâinilor, de obicei «subțiri și reci»” (Călinescu 1976, 236); „Pentru a face să salte și mai mult *candoarea* zăpezoasă și aurăria părului poetul închipuie cu fastuoasă finețe decorativă veșminte grele întunecate” (Călinescu 1976, 237); „eroinei, Eminescu îi dă [...] ceva totuși din atletismul și *candoarea* monumentală a femeilor nordice, din Nibelungi” (Călinescu 1976, 241).

Substantivul acesta revine, ca un leitmotiv, și în două descrieri călinesciene din *Cartea nunții*, în care *candoarea* – gulerului sau a feței – se plasează în opoziție cu luciul părului, ce cade „asemeni unei viziere de lac *negru*” sau curge „în râuri *aurii* peste umeri”:

„Casca netedă, lucioasă a părului încercuia simetric ovalul neverosimil și grațios de geometric, și în vreme ce bretonul cădea dintr-o singură lamă până deasupra ochilor, asemeni unei viziere de lac negru, triunghiul în care sfârșea părul tuns la spate lăsa gol grumazul băiețesc, al cărui imperceptibil șanț se pierdea în *candoarea* circulară a gulerului. Profilul de smalț măsliniu, ce servea de sprijin greului coif de păr, umplu pe Jim de mirare” (Călinescu [2003], 15); „Atunci își lăsa părul să curgă în râuri aurii peste

umeri și-și scotea în evidență numai *candoarea* feței prelungi , cu slabe conturări ale pleoapelor” (Călinescu [2003], 132).

Aceleași caracteristici ale farmecelor feminine ne întâmpină la Gib Mihăescu, autor ce face din *candoare* o trăsătură distinctivă a eroinei sale – numită, sugestiv, Donna Alba:

„la un singur semn cu degetul ăsta de stârv ... și frumoasa asta, albeața asta, *candoarea* asta ar alerga ca o nebună să îmbrățișeze stârvul, să-și lase pânțele în voia mângâierilor mortului” (Mihăescu 1982, I, 251); „mă văzui într-o subită lumină, înaintând spre Alba, spre *candida* zeiță mândră și neînduplecată a gândurilor mele” (Mihăescu 1982, I, 94); „Acuma Alba nu mai era pentru mine o formă de poveste, o *candidă* și ideală întruchipare de vis; ea devenise deodată femeia palpabilă și dorită” (Mihăescu 1982, II, 151-152).

În primul pasaj, punctat ritmic de repetiții: „frumoasa asta, albeața asta, *candoarea* asta”, raportul de sinonimie ce se realizează între *candoare* și *albeață* (sau frumusețe)¹ este evident. În schimb, în celelalte două contexte, scriitorul obține efecte stilistice interesante prin oscilarea permanentă între semnificația morală și semnificația concretă, fizică, a calificativului *candidă* – calificativ așezat, deloc întâmplător, în imediata vecinătate a numelui propriu *Alba*: „Alba [...], o *candidă* și ideală întruchipare de vis”; „Alba, [...] *candida* zeiță mândră și neînduplecată a gândurilor mele”. De reținut, în acest ultim fragment, și faptul că echivalența *candidă* = „inocentă, pură, nevinovată” intră mai greu în rezonanță afectivă cu epitete precum „*mândră și neînduplecată*”. Cele două epitete acceptă, însă, foarte lesne asocierea cu un cromonim: „*candida* zeiță mândră și neînduplecată = alba zeiță mândră și neînduplecată”, întrucât e un lucru bine știut că splendida albeață corporală distingea, în mentalul antic, făpturile ziecești, așa cum se poate vedea adesea în poezia latină:

candida Nais (Vergilius, *B.*, II, 46-47) „o naiadă, albă cum e neaua” (Vergilius 1997, 45); *Nerine Galatea [...]*,/ *Candidior cynnis* (Vergilius, *B.*, VII, 37-38) „O, nereidă Galatea [...],/ Mai albă decât lebedele albe” (Vergilius 1997, 80); *Venus aetherios inter dea candida nimbos [...]* *aderat* (Vergilius, *Aen.*, VIII, 608-609) „spintecând văzduhul,/ Și norii, Vênera, zeița dalbă,/ Se și ivise” (Vergilius 1994, 412); *hunc illum nobis Aurora nitentem/ Luciferum roseis candida portet equis* (Tibullus, I, 3, 93-94) „o astfel de zi strălucită ne-aducă/ Dalb-Aurora cu-ai ei trandafirii telegari” (Tibullus 1988, 41); *At nobis, Pax alma, veni spicamque teneto,/ Perfluat et pomis candidus ante sinus* (Tibullus, I, 10, 67-68) „Tu, dătătoare de viață, cu dalbul tău sân plin de roade,/ Almă, cu spice în mâini, Pace, tu vino la noi” (Tibullus 1988, 79).

¹ De notat faptul că termenul *candor* ‘alb strălucitor’ are și sensul de ‘frumusețe, splendoare’ (vezi DG, s.v.).

Raportați astfel mereu la originea lor, la izvorul latin, termenii candorii se împropătează semantic în aria culorii, de un alb „virginal, candid și holtei”, dumnezeiesc.

Referințe bibliografice

- André, J. 1949. *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*. Paris: Librairie C. Klincksieck.
- Bechet, Florica. 2013. *Des couleurs de la Colonne Trajane à la chromatique de la langue roumaine*, in *Quaestiones Romanicae*. Nr. II/ 1. Lucrările Colocviului internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția a II-a/ 24-25 septembrie 2013). JatePress: Szeged, p. 14-21.
- CADE. *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. București: Editura „Cartea Românească” S.A.
- Călinescu, G. 1976. *Opera lui Mihai Eminescu*. 2. București: Editura Minerva.
- Cosma, Iulia. [2012]. *Ipostaze ale femininului în epopeile Renașterii italiene*. [Timișoara]: Brumar.
- *** DA. 1940. *Dicționarul limbii române*. Întocmit și publicat după îndemnul regelui Carol I. tomul I. partea II. C. București.
- *** DELLR. 2004. *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes*. Sous la direction de Sanda Reinheimer Ripeanu. București: Editura Academiei Române.
- *** DELR. 2015. *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*. Volumul II. Litera C. Partea 1. *Ca-Cizmă*. București. Editura Academiei Române.
- *** DEX. [2009]. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediție revăzută și adăugită. [București]: Univers Enciclopedic Gold.
- *** DLRLC. 1955. *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Volumul I. A – C. Editura Academiei Republicii Populare Române.
- *** DLRM. 1958. *Dicționarul limbii române moderne*. Editura Academiei.
- Ernout, Alfred, Meillet, Alfred. 2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Retirage de la 4e édition, augmentée d'additions et de corrections par Jacques André. Paris: Klincksieck.
- Hanganu, Aurelia, Varzari, Elena, Negru, Valentina. 2010. *Elemente latinești și grecești în limbile moderne*. Chișinău.
- Laurianu, A. T., Massimu, J. C. 1871. *Dictionariulu limbei romane*. București.
- Marcu, Florin, Maneca, Constant. 1966. *Dicționar de neologisme*, ed. a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Științifică (DN 1966).
- Marcu, Florin. 2008. *Marele dicționar de neologisme*. Ediția a X-a revăzută, augmentată și actualizată. București: Editura Saeculum Vizual (MDN).
- *** MDA. 2001. *Micul dicționar academic*. Volumul I. *Literele A – C*. Cuvânt înainte de Eugen Simion. Prefață de Marius Sala. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Merriam-Webster. [1993]. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. Utilizing all the experience and resources of more than one hundred years of Merriam-Webster® dictionaries*. Editor in chief Philip Babcock Gove, Ph. D and the Merriam-Webster editorial staff.
- Pelletier-Michaud, Lydia. 2007. *Couleurs, lumière et contrastes chez les lyriques grecs et les élégiaques latins*. Mémoire présenté à la Faculté des études supérieures de l'Université Laval dans le cadre du programme de maîtrise en études anciennes pour l'obtention du grade de maître ès arts (M. A.). Département des Littératures. Faculté des Lettres. Université Laval. Québec.
- Scriban, August. 1939. *Dicționarul limbii românești*. Edițiunea întâi. Iași.
- Servius. MDCCCLXXXVII. *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii Bucolica et Georgica Commentarii*. recensuit Georgius Thilo. Lipsiae in aedibus: B. G. Teubneri.

- Subi, Maria. 2013. *Terminologia candorii în latină și în română (Terminology of Candor in Latin and Romanian)*, in *Quaestiones Romanicae*. Nr. II/ 1. Lucrările Colocviului internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția a II-a/ 24-25 septembrie 2013). JatePress: Szeged, p. 196-204.
- Subi^I, Maria. 2015. „*A marmorei candoare*” în latină și în română (*The „Marble’s Candour” in Latin and Romanian*), in *Quaestiones Romanicae*, nr. III/ 1, Lucrările Colocviului internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția a III-a/ 3-4 octombrie 2014). Szeged: JatePress „Jozsef Attila” Tudományi Egyetem Kiado & Editura Universității de Vest din Timișoara, p. 109-124.
- Subi^{II}, Maria. 2015. *Albus color în latină și în română (Albus color in Latin and Romanian)*, în AUT, Seria Științe Filologice, nr. 53, 2015, p. 91-102.
- Șăineanu, Lazăr. [1929]. *Dicționar universal al limbei române*. Editura „Scrisul Românesc” S. A.
- Tohăneanu, G. I. 1995. *Dicționar de imagini pierdute*. Timișoara: Editura „Amarcord”.
- Tohăneanu, G. I. 1965. *Studii de stilistică eminesciană*. București: Editura Științifică.
- Vigarello, Georges. [2006]. *O istorie a frumuseții. Corpul și arta înfrumusețării din Renaștere până în zilele noastre*. Traducere din franceză de Luana Stoica. [Chișinău]: [Editura Cartier].

Surse

- Arghezi, T., 1980. *Versuri*. I. Ediție și postfață de G. Pienescu. Cu o prefață de Ion Caraion. Cartea Românească.
- Călinescu, George. [2001]. *Bietul Ioanide*. I. București – Chișinău: Litera Internațional.
- Călinescu, G. [2003]. *Cartea nunții*. București – Chișinău: Litera Internațional.
- D’Annunzio, Gabriele. *Himere*, în „Hyperion”, III, iulie-octombrie 1934, nr. 7-10, Cluj, p. 160.
- Dorcescu, Eugen. 2015. *Nirvana. Cea mai frumoasă poezie*. Selecție, schiță biobibliografică, notă asupra ediției și eseu hermeneutic de Mirela-Ioana Borchin. Timișoara: Editura Eurostampa.
- Dorz, Traian. 2006. *Cântarea Anilor*. Sibiu: Editura „Oastea Domnului”.
- Eminescu, Mihai. [2001]. *Lucașfârul*. Antume. București – Chișinău: Litera Internațional (A).
- Eminescu, Mihai. 1998. *Geniu pustiu*. Chișinău: Litera (G).
- Horatius^I. 1980. *Opera omnia*. 1. *Ode. Epode. Carmen saeculare*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita. Ediție critică, stabilirea textului și selecția traducerilor din *Ode, Epode* și *Carmen saeculare*: Traian Costa. București: Editura Univers.
- Horatius^{II}. 1980. *Opera omnia*. 2. *Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediție critică, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indici: Mihai Nichita. București: Editura Univers.
- Hugo, Victor. 1969. *Legenda secolelor. Versuri alese*. Antologie, traducere și note de Ionel Marinescu. Prefață de Ion Bălu. Editura pentru Literatură.
- Ibrăileanu, Garabet. 1998. *Adela*. Chișinău: Litera.
- Labiș, Nicolae. 1962. *Primele iubiri*. Poezii. Editura pentru Literatură.
- Lucretius, Titus Carus. 1981. *Poemul naturii*. Traducere, prefață și note de D. Murărașu. București: Editura Minerva.
- Macedonski^I, Alexandru. 1997. *Bronzuri*. Ediție bibliofilă. Ediție îngrijită de: Ion Iliescu. Traducere în versuri: Eugen Tănase. Timișoara: Editura Presa Universitară Română.
- Macedonski^{II}, Alexandru. 1998. *Excelsior. Poezii*. Chișinău: Litera.
- Mallarmé, Stéphane. *Poeme*. Traducere în limba română de Ioan Matei. Editura Eminescu.
- Masson, Charles-François-Philibert. [1799]. *Les Helvétiens: en huit chants. Avec des notes historiques par Charles-François-Philibert Masson*. Paris: Charles Pougens, Imprimeur-Libraire.
- Mihăescu, Gib I., 1982. *Donna Alba*. Prefață de Laurențiu Ulici. Tabel cronologic de Ion Nistor. București: Editura Minerva.
- Ovidius, Publius Naso. [2001]. *Opere* [Chișinău]: [Editura Gunivas].
- Petronius, Gaius Arbiter. 1991. *Satyricon*. Traducere, prefață și note de Eugen Cizek. Grafica și ilustrația de Mihai Bacinsky. [Chișinău]: Hyperion.
- Propertii, Sexti. 1992. *Opera omnia*. Ediție îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original și note de Vasile Sav. București: Editura Univers.

- Rimbaud, Arthur. [1968]. *Scrieri alese*. Tălmăciri de Petre Solomon și N. Argintescu-Amza. Prefață de Al. Philippide. Note și comentarii de Irina Bădescu. [București]: [Editura pentru Literatură Universală].
- Tasso, Torquato. 1804. *Gerusalemme liberate*. Con annotazioni. Volume secondo. Milano. Dalla Società Tipografica De' Classici Italiani.
- Tasso, Torquato. 1969. *Ierusalimul liberat*. II. În românește de Aurel Covaci. Editura penru Literatură.
- Tasso, Torquato. [1994]. *Rime*. [Edizione di riferimento: *Le rime*. A cura di Bruno Basile. Salerno. Roma].
- Teodoreanu^{III}, Ionel. 1975. *La Medeleni*. Roman. III. *Drumuri* (2). Ediție îngrijită de Nicolae Ciobanu. București: Editura Minerva.
- Teodoreanu^{IV}, Ionel. 1975. *La Medeleni*. Roman. IV. *Între vânturi*. Ediție îngrijită de Nicolae Ciobanu. București: Editura Minerva.
- Tibullus, Albius și autorii Corpusului tibulian. 1988. [*Elegii*]. Ediție îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original și note de Vasile Sav. București: Editura Univers.
- Valéry, Paul. 1989. *Poezii. Dialoguri. Poetică și estetică*. București: Editura Univers.
- Vergilius, Publius Maro. 1994. *Eneida*. Prefață și traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note și comentarii, glosar: Ioan Leric. Timișoara: Editura Antib.
- Vergilius, Publius Maro. 1997. *Bucolice. Georgice*. Prefață și traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note și comentarii, glosar: Ioan Leric. Timișoara: Editura Amarcord.
- Wilde, Oscar. 1967. *Portretul lui Dorian Gray. Crima lordului Arthur Savile*. Traducere de D. Mazilu. Prefață de Dan Grigorescu. Editura pentru Literatură.

Webografie

- <https://www.cnrtl.fr/definition/> (TLFi).
- <https://www.cnrtl.fr/definition/candeur>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.cnrtl.fr/definition/candide>, accesat în data de 26.11.2019.
- <http://www.treccani.it/vocabolario/> (Treccani).
- <http://www.treccani.it/vocabolario/candore>, accesat în data de 26.11.2019.
- <http://www.treccani.it/vocabolario/candido>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://dle.rae.es/?w=diccionario> (DLE).
- <https://dle.rae.es/candor?m=form>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://dle.rae.es/c%C3%A1ndido>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://dicionario.priberam.org/>. Dicionário Priberam da Língua Portuguesa (DPLP).
- <https://dicionario.priberam.org/candor>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://dicionario.priberam.org/c%C3%A2ndido>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.littre.org/definition/candeur>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.littre.org/definition/candide>, accesat în data de 26.11.2019.
- <http://www.gdli.it/>.
- <http://www.gdli.it/Ricerca/Libera?q=candore>, accesat în data de 26.11.2019.
- https://fr.wikisource.org/wiki/La_L%C3%A9gende_des_si%C3%A8cles/1e_s%C3%A9rie_1859, accesat în data de 26.11.2019.
- https://poesie.webnet.fr/lesgrandsclassiques/Poemes/andr%C3%A9_ch%C3%A9nier/a_fanny_iii, accesat în data de 26.11.2019.
- https://books.google.ro/books/about/Les_Helvétiens_en_huit_chants_avec_des, accesat în data de 26.11.2019.
- http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/The_Picture_of_Dorian_Gray_NT.pdf, accesat în data de 08.12.2019.
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Waterhouse_Hylas_and_the_Nymphs_Manchester_Art_Gallery_1896.15.jpg, accesat în data de 26.11.2019.
- [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rae_-_Water_Nymphs_\(color\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rae_-_Water_Nymphs_(color).png), accesat în data de 26.11.2019.

- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1863_Alexandre_Cabanel_-_The_Birth_of_Venus.jpg, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.linguee.de/franzoesisch-deutsch/uebersetzung/candeur.html> (Michel-Ange), accesat în data de 26.11.2019.
- <https://paroles2chansons.lemonde.fr/auteur-paul-valery/poeme-la-jeune-parque.html>, accesat în data de 26.11.2019.
- https://it.wikisource.org/wiki/Pagina:Sopra_lo_amore.djvu/72, accesat în data de 26.11.2019.
- https://it.wikisource.org/wiki/Odi_barbare/Delle_Odi_Barbare_Libro_I/Roma, accesat în data de 26.11.2019.
- https://it.wikisource.org/wiki/Orlando_innamorato/Libro_primo/Canto_ventesimosettimo, accesat în data de 26.11.2019.
- https://it.wikisource.org/wiki/Orlando_furioso/Canto_10, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=el%20despertar&iden=8745>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=la%20velada&iden=8749>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://verseando.com/blog/la-victoria-juan-gelman/>, accesat în data de 26.11.2019.
- <http://www.buscapoemas.net/poema/La-noche-pura/Leopoldo-Lugones/7563.htm>, accesat în data de 26.11.2019.
- <https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=En%20el%20sepulcro%20de%20una%20joven&iden=9674>, accesat în data de 26.11.2019.
- https://es.wikisource.org/wiki/La_Alemania_de_ayer_y_de_hoy, accesat în data de 26.11.2019.
- https://es.wikisource.org/wiki/La_V%C3%A9nus_de_M%C3%A9dici, accesat în data de 26.11.2019.
- https://es.wikisource.org/wiki/Un_cuento, accesat în data de 26.11.2019.

Fig. 1. John William Waterhouse, *Hylas și Nimfele* (1896)

Fig. 2. Henrietta Rae, *Hylas și Nimfele apei* (circa 1909)

Fig. 3. Alexandre Cabanel, *Nașterea lui Venus* (1875)